

**ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΟΥ
ΤΩΝ ΣΤΕΡΟΥΜΕΝΩΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΕΙΔΙΚΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ («ΤΑΜΕΙΩΝ»)***

*Κωνσταντίνος Δ. Παναγόπουλος
Αν. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ*

1. Το φθινόπωρο του έτους 1948 οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων στην Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος πρότειναν στη διοίκησή της να συνάψει με τους εκπροσώπους τους ειδική, κατά το άρθρο 680 ΑΚ, συλλογική σύμβαση εργασίας με την οποία να καθορίζονται πρόσθετοι όροι επικουρικής κοινωνικής ασφάλισης, υπό τους οποίους θα τελούν οι κατ' ιδίαν (ατομικές) συμβάσεις εργασίας κάθε εργαζομένου.

Οι όροι του σχεδίου συλλογικής συμβάσεως τέθηκαν υπόψη του τότε υπουργού εργασίας (Α. Πρωτοπαπαδάκη) που συνυπέγραψε στις 25.10.1948 το τελικό κείμενο με τους εκπροσώπους της Τράπεζας και του Συλλόγου Υπαλλήλων της, στη δε σχετική έκθεση που συντάχθηκε αναφέρεται ότι αυτή η συλλογική σύμβαση συνάπτεται ως ειδική κατά την έννοια του άρθρου 1 του α.ν. 1367. Το κείμενό της κατατέθηκε στη Γραμματεία του Ειρηνοδικείου Αθηνών με επιμέλεια του Υπουργού Εργασίας στις 18.1.1949.

Με αυτή τη συλλογική σύμβαση εργασίας ορίστηκε ότι συνιστάται «ειδικός λογαριασμός» επικουρικής ασφάλισης όλου του προσωπικού υπό την επωνυμία «Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Προσωπικού της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος» του οποίου ο σκοπός, οι πόροι και γενικά τα της λειτουργίας του θα ρυθμίζονται από προσαρτημένο στη σύμβαση καταστατικό.

Μεταξύ άλλων το καταστατικό του Ταμείου προέβλεπε με τα άρθρα 7-8 τις προϋποθέσεις για τη θεμελίωση *δικαιώματος* σε σύνταξη του εργαζομένου στην τράπεζα ή των δικαιοδόχων του σε περίπτωση αποβιώσεως αυτού, με το δε άρθρο 5 ως πόροι του Ταμείου καθορίστηκαν οι εισφορές των εργαζομένων και της εργοδότης τράπεζας, καθώς επίσης και άλλα έσοδα, όπως (ενδεικτικά) πρόστιμα επιβαλλόμενα από τα αρμόδια πειθαρχικά συμβούλια, τόκοι από *καταθέσεις* του Ταμείου, ρευστοποίηση *περιουσιακών στοιχείων* του Ταμείου, εκποίηση άχρηστου υλικού της εργοδότης κ.λπ. Ειδικά για την εισφορά της εργοδότης ορίστηκε ότι αυτή καταβάλλεται από την Τράπεζα αμέσως, οποτεδήποτε της ζητηθεί από το Ταμείο για την πληρωμή των υποχρεώσεών του. Τέλος, με το ίδιο άρθρο,

* Προδημοσίευση από τον Τιμητικό τόμο *I. Βούλγαρη*, με αφορμή την απόφαση 2329/2009 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών (δημοσιεύεται παρακάτω, σελ. 65 επ.) που στοιχίζεται πλήρως με την ΟλομΑΠ 25/2008 (βλ. *Digesta* 2009 σελ. 45 επ. Πρβλ. όμως διαλεκτικά, *Κ. Παναγόπουλος*, «Οιονεί» νομικά πρόσωπα *Digesta* 2008 σελ. 11 επ. = *Liber amicorum* Φίλιππου Δωρή 2010 σελ. 631 επ.).

προβλέφθηκε ότι το ΔΣ του Ταμείου έχει την ευθύνη να προβαίνει σε κάθε νόμιμη ενέργεια που απαιτείται τόσο για την είσπραξη των πόρων, όσο και για την πληρωμή των συντάξεων και λοιπών παροχών στους δικαιούχους.

Από της συστάσεώς του, με τη σύμπραξη και της Πολιτείας κατά τα εκτεθέντα, λειτουργεί επί 6 δεκαετίες το Ταμείο ως αυτόνομος φορέας με αυτοτέλεια, έχοντας ίδια διοίκηση, περιουσία, υπαλληλικό προσωπικό και κοινωνικοασφαλιστική δράση με χιλιάδες ασφαλισμένους και συνταξιούχους, συγκαταλέχθηκε δε στους εποπτευόμενους από το κράτος ασφαλιστικούς οργανισμούς του δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου και περιλαμβάνεται στον εκδιδόμενο από το αρμόδιο Υπουργείο κάθε Ιούνιο τόμο επίσημου κοινωνικού προϋπολογισμού της χώρας με όλα τα στοιχεία της δράσεως του Ταμείου, ήτοι καταβαλλόμενες παροχές, περιουσιακά του στοιχεία, αριθμό ασφαλισμένων και συνταξιοδοτούμενων κ.λπ.

2. Στο πλαίσιο της λειτουργίας του αυτής το Ταμείο άσκησε αγωγή¹ το έτος 2000 υπό την ανωτέρω (παρ. 1) επωνυμία του, «*νομίμως εκπροσωπούμενο κατά το καταστατικό υπό του προέδρου του ΔΣ*», επί της οποίας το μονομελές πρωτοδικείο Αθηνών με την απόφαση 1910/2001 έκρινε ότι το ενάγον έχει ικανότητα δικαίου και ικανότητα διαδικού «*είτε θεωρηθεί ότι αποτελεί ένωση προσώπων προς*

1. Στην σχετική αγωγή, μεταξύ άλλων, διαλαμβάνονται και τα ακόλουθα: «... λειτουργεί επί δεκαετίες το Ταμείο μας αποκτήσαν την απόλυτη εμπιστοσύνη των μετ' αυτού συναλλασσομένων, των ασφαλισμένων του και γενικώς της εργοδότηδος Εμπορικής Τραπέζης, του Δημοσίου, των Αρχών και του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων» (σελ. 7-8) ... «Το Ταμείο μας, έχον ιδρυθεί από 25ης Οκτωβρίου 1948 τη συμπράξει της Ελληνικής πολιτείας έχει αποκτήσει εκ των πραγμάτων αλλά και του νόμου δικαίωμα παράστασης ενώπιον των δικαστηρίων την οποία ουδείς ποτέ του αμφισβήτησε. Διότι η σύστασή του έχει κατά τα 50 και πλέον έτη λειτουργίας του λάβει έκτοτε πανελλήνια δημοσιότητα και συνεχίζει να λειτουργεί ανελλιπώς και επιτυχώς κατά κοινή αναγνώριση τόσον από πλευράς πολιτειακής όσον και από πλευράς ιδιωτικής ιδιαίτερος δε από τραπεζικής και κοινωνικοασφαλιστικής πλευράς. Προστατεύει σήμερα αριθμό 12.5000 περίπου μισθοβίων ασφαλισμένων εξ'ων αριθμός 4.500 είναι ήδη συνταξιούχοι πάσης φύσεως και οικογενειάρχες ή μέλη οικογενειών που θα μπορούσαν να συγκριθούν με τον πληθυσμό μιας ελληνικής μεγαλουπόλεως. Η δε διατήρηση του ταμείου στη ζωή και την ενεργό δράση του αποτελεί δύναμη κοινωνικής προστασίας η οποία καθησυχάζει τους έχοντες την τύχη να καλύπτονται από αυτό. Αξιοσημείωτο είναι ότι η Ελληνική Πολιτεία συμπεριέλαβε το ταμείο μας ευθύς αμέσως από της ιδρύσεώς του μεταξύ των λοιπών εποπτευομένων από αυτή» ... «Ουδέποτε κατά τα 52 διαρρέυσαντα έκτοτε έτη λειτουργίας του Ταμείου (σημ.: ως το έτος 2000 που ασκήθηκε η αγωγή) εξεδόθη οιαδήποτε διοικητική πράξη ή δικαστική απόφαση ή άλλη διάταξη καταργούσα ή αμφισβητούσα την υπόσταση αυτού, ενώ απεναντίας πλείστες είναι οι αναγνωρίζουσες αυτό ως ενεργόν οργανισμόν πράξεις» (σελ. 27) ... «Έχει αυτονομία και αυτοτέλεια, καταστατικό, ίδια διοίκηση, περιουσία, υπαλληλικό προσωπικό» (σελ. 29) ... «Εκ της διατυπώσεως της διατάξεως 20.1 Σ και ιδίως εκ της λέξεως «καθένας» (έκαστος) προκύπτει ότι ο σκοπός του Συντάγματος ήταν και είναι να εξασφαλίσει σε κάθε δικαιούχο έννομη προστασία και όχι μόνο σε όσους είναι φυσικά πρόσωπα ή έχουν ονομαστεί τυπικώς νομικά πρόσωπα, αλλά και σε πάσης άλλης μορφής οργανισμούς ή ενώσεις ή ομάδες προσώπων τα οποία έχουν δικαιώματα και αιτούνται προστασία (σελ. 29).

επιδιώξει ορισμένου σκοπού... είτε ειδικός Λογαριασμός, αποτελών ομάδα περιουσίας», προσθέτοντας στις αιτιολογίες του ότι «με το καταστατικό του άρχισε αμέσως να λειτουργεί και συνέχισε κανονικώς... επί 5 περίπου δεκαετίες το ενάγον Ταμείο, αποκτήσαν την απόλυτη εμπιστοσύνη των μετ' αυτού συναλλασσομένων, των ασφαλισμένων του και γενικώς της εργοδότηδος Εμπορικής Τραπέζης, του Δημοσίου, των Αρχών και του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης που επόπτευε εκάστοτε τις κοινωνικές ασφαλίσσεις».

3. Αντιθέτως, το εφετείο Αθηνών με την απόφαση 1193/2004 έκρινε ότι «δεν έχουν ικανότητα διαδίκου κατά το άρθρο 62.2 ΚΠολΔ, ακριβώς επειδή αποτελούν συγκέντρωση περιουσίας και όχι ένωση προσώπων, μορφώματα όπως οι ειδικοί λογαριασμοί που συνιστώνται με συλλογική σύμβαση εργασίας ή στα πλαίσια ασφαλιστικών οργανισμών και δεν έχουν κατά νόμον αποκτήσει νομική προσωπικότητα» και αρνήθηκε έτσι στο συγκεκριμένο Ταμείο την παροχή της αιτούμενης δικαστικής προστασίας, προσθέτοντας στις αιτιολογίες του ότι «η έλλειψη ικανότητας διαδίκου του επίμαχου ειδικού λογαριασμού δεν αντιτίθεται ούτε στις διατάξεις των άρθρων 5.1, 20.1 του Συντάγματος και 6.1 της ΕΣΔΑ, αφού αυτές προϋποθέτουν πρόσωπο ικανό να είναι διάδικος, ιδιότητα που δεν πληρούται στο πρόσωπο του άνω λογαριασμού».

4. Στο Β' Τμήμα του Αρείου Πάγου, όπου ήχθη η υπόθεση² κατόπιν αναιρέσεως, ο εισηγητής Αρεοπαγίτης με την έκθεσή του πρότεινε την απόρριψη της αναιρέσεως, θεωρώντας ότι το εφετείο δεν υπέπεσε στα προσαπτόμενα με αυτήν σφάλματα, στήριξε δε την εισήγησή του σε σκέψεις όμοιες με αυτές του Εφετείου. Εν τούτοις, το Τμήμα έκρινε με την απόφαση 1603/2006 ότι ο «ειδικός λογαριασμός» που ιδρύθηκε με συλλογική σύμβαση εργασίας και χωρίς άλλη πολιτειακή πράξη, με σκοπό την επικουρική ασφάλιση των εργαζομένων, δεν απέκτησε νομική προσωπικότητα ούτε μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένωση προσώπων και επομένως δεν έχει ικανότητα να είναι διάδικος, πρόσθεσε όμως τη σκέψη, ότι το μόρφωμα αυτό επί έξι (6) σχεδόν δεκαετίες λειτουργεί ως ασφαλιστικός οργανισμός συναλλασσόμενος με τρίτους και έχει παρασταθεί σε δικαστήρια δίχως μέχρι τούδε να έχει προταθεί η έλλειψη της ικανότητάς του να είναι διάδικος, δηλαδή λειτουργεί «εν τοις πράγμασι» ως ένωση προσώπων και συνεπώς τυχόν άρνηση τώρα τέτοιας ικανότητάς του θα περιάγει την ειδικό λογαριασμό σε πλήρη αδυναμία να επιδιώξει τα δικαιώματά του και θα ανακύψει έτσι ζήτημα αρνησιδικίας. Με αυτό το σκεπτικό το Β' Τμήμα παρέπεμψε την υπόθεση στην Ολομέλεια του Ανώτατου Δικαστηρίου.

2. Μεταξύ άλλων το Ταμείο, με το αναιρετήριό του, επεσήμανε ότι «αυτοδιοικείται, έχει δηλ. ίδια διοίκηση μη υπαγόμενη σε άλλο φορέα, ίδιο καταστατικό κ.ο.κ.» (σελ. 15), καθώς και ότι τυχόν άρνηση ικανότητας διαδίκου οδηγεί «σε αδυναμία επιδίωξης των δικαιωμάτων και απαιτήσεων του Ταμείου, σε αρνησιδικία και αδυναμία του να περιφρουρήσει την περιουσία του» (σελ. 16).

5. Με την απόφαση 25/2008 η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου κατέληξε ότι οι «ειδικοί λογαριασμοί» είναι μορφώματα που λειτουργούν ως ασφαλιστικοί οργανισμοί δίχως νομική προσωπικότητα και δεν έχουν ικανότητα να είναι διάδικοι κατά το άρθρο 62 εδ. β', καθώς δεν αποτελούν ένωση προσώπων, αλλά συγκέντρωση περιουσίας. Ένδικα βοηθήματα ή ένδικα μέσα ασκούμενα από τέτοιο ειδικό λογαριασμό ή στρεφόμενα κατ' αυτού, ασκούνται (κατά την ως άνω απόφαση της Ολομέλειας) από ανύπαρκτο πρόσωπο ή, αντιστοίχως, κατ' ανυπάρχοντος προσώπου και απορρίπτονται συνεπώς ως απαράδεκτα. Κατά την Ολομέλεια η παραδοχή αυτή δεν είναι αντίθετη στο άρθρο 20.1 Σ. ούτε στο άρθρο 6.1 της ΕΣΔΑ, αφού οι διατάξεις αυτές προϋποθέτουν πρόσωπο ικανό να είναι διάδικος, ιδιότητα που (κατά την Ολομέλεια πάντα) δεν πληρούται στους ανωτέρω ειδικούς λογαριασμούς.

6. Κατά το παρελθόν η νομολογία τόσο στην περίπτωση του συγκεκριμένου Ταμείου, όσο και άλλων Ειδικών Λογαριασμών Επικουρικής Ασφαλίσεως στερούμενων νομικής προσωπικότητας, κατέφευγε στην παραδοχή ότι πρόκειται για ένωση προσώπων³ –με επίγνωση ίσως του μη ορθού αυτής της παραδοχής– προκειμένου να βρει έτσι διέξοδο προς το άρθρο 62 ΚΠολΔ για να μην αρνηθεί την ικανότητα διαδίκου σ' αυτές τις οντότητες, πράγμα που (κατά την μη ορθή, όπως θα καταδειχθεί παρακάτω, πλην κρατούσα εντύπωση) φαινόταν αναπότρεπτο με την τυχόν θεώρησή τους ως ομάδες περιουσίας⁴.

Το πρωτοδικείο όμως που δίκασε σε πρώτο βαθμό την υπόθεση του συγκεκριμένου Ταμείου, έκανε βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση (που δυστυχώς δεν συνέχισαν το Εφετείο και η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου) και δέχθηκε ικανότητα διαδίκου είτε αυτό θεωρηθεί ένωση προσώπων, που πάντως δεν είναι, είτε θεωρηθεί ομάδα περιουσίας (παραπάνω παρ. 2), δίχως ωστόσο να δώσει τις απαιτούμενες εξηγήσεις για αυτή την «ανατρεπτική» θέση, οι οποίες θα γίνει εδώ απόπειρα να αναζητηθούν ακολούθως, αφού πρώτα παρουσιαστούν οι αντιδράσεις που προκάλεσε η έκδοση των αποφάσεων του Αρείου Πάγου, Τμήματος και Ολομέλειας.

7. Κατά τον σχολιασμό⁵ της αποφάσεως του Β' Τμήματος ΑΠ 1603/2006, με αναδρομή στην προϊστορία του άρθρου 62 ΚΠολΔ, επισημαίνεται ότι στο σχέδιο του κώδικα και στο (αντίστοιχο) άρθρο 88.3 ο πρόεδρος της συντακτικής επιτροπής *I. Σακκέτας* είχε περιλάβει διάταξη κατά την οποία «ενώσεις προσώπων ή περιουσίας μη κεκτημένη νομική προσωπικότητα δύνανται να είναι διάδικοι»

3. Εφαθ 10162/1986, 8594/1989, 1724/1981 αδημ., ΜΠρΑθ 771/1989, 12625/1982 αδημ.

4. Πρβλ. την παραπεμπτική απόφαση του Β' Τμήματος (ΑΠ 1603/2006): «τίθεται... ζήτημα... αν πρέπει να χαρακτηριστεί και το αναιρεσίον ένωση προσώπων, αφού σε αντίθετη περίπτωση θα περιέλθει σε πλήρη αδυναμία να επιδιώξει τα δικαιώματά του» (υπογραμμίσεις του γράφοντος).

5. *Κ. Μπέης*, ΔΙΚΗ 38 (2007) σελ. 147 επ.

(ΣχεδΠολΔ Ι 1940 σελ. 213). Στην καινοτομία αυτή για τα περιουσιακά σύνολα εναντιώθηκαν όμως τα λοιπά μέλη της επιτροπής (ΣχεδΠολΔ Ι 1940 σελ. 315-316) και τελικά οι λέξεις «ή περιουσίας» απαλείφθηκαν. Εν όψει αυτού οι ερμηνευτές⁶ ακολούθως αρνήθηκαν την ικανότητα διαδίκου στις στερούμενες νομικής προσωπικότητας ομάδες περιουσίας⁷. Επιδοκιμάστηκε εντούτοις, στο πλαίσιο του σχολιασμού της αποφάσεως του Τμήματος, ο προβληματισμός του αναφορικά με το γεγονός ότι το Ταμείο επί δεκαετίες λειτουργούσε και συναλλασσόταν δίχως να έχει τεθεί ζήτημα ικανότητάς του να είναι διάδικος και επισημάνθηκε ότι «η παραδοσιακή αντίληψη για την ικανότητα δικαίου και διαδίκου αποκλειστικώς των φυσικών και νομικών προσώπων ή των ενώσεων προσώπων είναι πια αναχρονιστική, δυναμιτίζει τον οικονομικό βίο και καθιστά αναποτελεσματική την αποκατάσταση δικαιοσύνης», με κατάληξη την ανάγκη αναγνώρισεως τώρα πλέον⁸ τέτοιας ικανότητας και σε σύνολο περιουσίας «εφ' όσον η έννομη τάξη αναγνωρίζει ή ανέχεται την οικονομική δράση του και τη συνακόλουθη εμπλοκή του σε χρηματικές αξιώσεις και υποχρεώσεις», αφού τότε η έννομη τάξη «δεν μπορεί να του αρνηθεί το δικαίωμα να επιδιώκει τη δικαστική προστασία αυτών των δικαιωμάτων» εν όψει του άρθρου 20.1 Σ που παρέχει δικαίωμα για δικαστική προστασία όχι μόνο σε πρόσωπα ή ενώσεις τους, αλλά σε καθέναν, δηλαδή «σε κάθε μόνωμο που επιδιώκει θεμιτό σκοπό».

Θετικά σχολιάστηκε⁹ εξάλλου η απόφαση του Τμήματος και (ιδίως) κατά τούτο, ότι διέβλεψε κίνδυνο αρνησιδικίας σε περίπτωση αποκλεισμού της ικανότητας διαδίκου σε μορφώματα, όπως το Ταμείο που εξετάζεται εδώ, που αφενός εμφανίζουν αυτοτέλεια και αυτονομία στις συναλλαγές, αφετέρου δε είναι φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του ουσιαστικού δικαίου. Επισημάνθηκε στο πλαίσιο αυτού του σχολιασμού, ότι το συγκεκριμένο Ταμείο απασχολεί υπαλληλικό και εργατικό προσωπικό με συμβάσεις εργασίας και έχει περιουσία (και ακίνητη) την οποία διαχειρίζεται δικαιοπρακτώντας επί δεκαετίες. Η άρνηση της ικανότητάς του να είναι διάδικος (ενεργητικά ή παθητικά) στην πράξη θα σημαίνει αδυναμία ασκήσεως των δικαιωμάτων του, αλλά και των δικαιωμάτων όσων συνδέονται με αυτό δυνάμει εννόμου σχέσεων. Δεν θα μπορούσε έτσι λόγου χάρη υπάλληλός του να διεκδικήσει αυξήσεις ή προαγωγές, επιδόματα κ.λπ. που πιστεύει ότι δικαιούται και που το Ταμείο αρνείται να του χορηγήσει.

8. Αυτό το βασικό ζήτημα, δηλαδή ο κίνδυνος αρνησιδικίας, που εύστοχα

6. Κ. Κεραμεύς, Αστικών δικονομικών δίκαιον ΙΙ σελ. 28. Κ. Μπέης, ΠολΔ άρθρο 62 ΙΙΙ σελ. 324 και ο ίδιος, ΔΙΚΗ 10 (1979) σελ. 53 επ.

7. Κ. Μπέης, ΔΙΚΗ 38 (2007), σελ. 149 αριθ. 5.

8. Κ. Μπέης, ΔΙΚΗ 38 (2007), σελ. 149 αριθ. 6, από όπου παρατίθενται τα εντός εισαγωγικών αποσπάσματα πριν και μετά τον εκθέτη 8.

9. Κ. Παναγόπουλος, Digesta 2009 σελ. 51.

τέθηκε από το Τμήμα με την παραπεμπτική του απόφαση, έμεινε ωστόσο ουσιαστικά αναπάντητο από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, της οποίας η απόφαση στην πράξη οδηγεί σε αδιέξοδο στις περιπτώσεις που είτε το ίδιο το Ταμείο έχει ανάγκη δικαστικής προστασίας των ουσιαστικού δικαίου δικαιωμάτων του έναντι τρίτων είτε αντιστρόφως, πράγμα που τονίστηκε με έμφαση¹⁰.

Επισημάνθηκε ειδικότερα, ότι όσο και αν δίνει εκ πρώτης όψεως την εντύπωση (κατά την παραδοσιακή αντίληψη) ότι είναι δογματικά ορθή, δεν μπορεί να τύχει επιδοκμασίας μια λύση με αμιγώς εννοιοκρατική θεμελίωση που δείχνει να μη λαμβάνει υπόψη, από πρακτικής πλευράς, τα αδιέξοδα στα οποία οδηγεί¹¹ και να μην αναρωτιέται «αν αυτά τα άτυπα μορφώματα έχουν γνήσιες υποχρεώσεις (... και απαιτήσεις) απέναντι στα μέλη τους, όπως επίσης απέναντι στα πρόσωπα με τα οποία συναλλάσσονται»¹².

9. Δεν έλειψε, παραδόξως, και ο ευμενής σχολιασμός¹³ της αποφάσεως της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε ότι ενώ η δίκη που διεξάγουν οι ενώσεις προσώπων δίχως νομική προσωπικότητα «έχει ως αναγκαίο υπόβαθρο την προς τα έξω εμφανιζόμενη κοινή συναλλακτική δραστηριότητα και διεξάγεται ακριβώς για να προστατευτεί η κοινή συναλλακτική δραστηριότητα ... οι ειδικοί λογαριασμοί ωστόσο είναι μόνο ένα Ταμείο και τίποτε άλλο, ώστε να ελλείπει εδώ ο αναγκαίος όρος εφαρμογής του άρθρου 62 εδ. β' ΚΠολΔ»¹⁴.

Ξενίζει η αποστροφή ότι ο συγκεκριμένος Ασφαλιστικός Οργανισμός με εκατοντάδες μέλη που απασχολεί προσωπικό δεκάδων υπαλλήλων, με ακίνητα και μετοχές της Τράπεζας στο όνομά του και με χιλιάδες συνταξιούχους είναι «μόνο ένα Ταμείο και τίποτε άλλο», όταν όλα αυτά προδήλως συνιστούν «προς τα έξω εμφανιζόμενη» και άρα εξίσου αξια προστασίας, «συναλλακτική δραστηριότητα» (όσο δηλαδή και εκείνη μιας ενώσεως προσώπων) ως το «αναγκαίο υπόβαθρο» για τη διεξαγωγή δίκης στο όνομα του Ταμείου, φορέα αυτής της συναλλακτικής δραστηριότητας.

Το επιχείρημα εξάλλου ότι «δεν μπορεί να μεταπέσει σε ένωση προσώπων, ούτε de jure ούτε de facto» ένας «ειδικός λογαριασμός που είναι συγκέντρωση χρημάτων, δηλαδή στην πραγματικότητα ένα Ταμείο¹⁵», είναι ενδεικτικό του στερού εγκλωβισμού στην παραδοσιακή αντίληψη ότι κατ' αντιδιαστολή προς τις στερούμενες νομικής προσωπικότητας ενώσεις προσώπων για τις οποίες και μόνο (κατ' αυτή την αντίληψη) προβλέπεται ικανότητα διαδίκου με το άρθρο 62 ΚΠολΔ,

10. Κ. Μπέης, ΔΙΚΗ 40 (2009) σελ. 133-134 και Κ. Παναγόπουλος, Digesta 2009 σελ. 26 και 51.

11. Κ. Παναγόπουλος Digesta 2009 σελ. 51.

12. Κ. Μπέης, ΔΙΚΗ 40 (2009) σελ. 134.

13. Από την Χ. Απαλαγάκη, ΕφΑΔ 2009 σελ. 193 επ.

14. Χ. Απαλαγάκη, ό.π. σελ. 194 β' ημίσηλο.

15. Χ. Απαλαγάκη, ό.π. σελ. 194 α' ημίσηλο.

δεν επιφυλάσσεται όμοια μεταχείριση στις επίσης στερούμενες νομικής προσωπικότητας ομάδες περιουσίας. Απότοκος αυτής της αντιλήψεως ήταν, όπως ήδη αναφέρθηκε¹⁶, η προσφυγή μέρους της νομολογίας στην (όντως άστοχη) παραδοχή μεταπτώσεως του Ειδικού Λογαριασμού σε ένωση προσώπων, προκειμένου να του εξασφαλιστεί έτσι ικανότητα διαδίκου. Την ορθή, δογματικά και πρακτικά, λύση δίδει εν τούτοις μόνο ο απεγκλωβισμός από αυτή τη συλλογιστική, με τον τρόπο που προτείνεται παρακάτω (παρ. 12), αφού προηγηθεί αμέσως στη συνέχεια σύντομη αναφορά και στην περίπτωση ενός άλλου Ταμείου.

10. Ανάλογη προβληματική εμφανίζει λοιπόν και η περίπτωση του «Λογαριασμού Επικούρησης Προσωπικού» της Εθνικής Τράπεζας αναφορικά με το ζήτημα της ικανότητάς του ή μη να είναι διάδικος και, περαιτέρω, με το ζήτημα αν έχει ικανότητα δικαίου και σε ποιά έκταση.

Ο ανωτέρω Λογαριασμός δεν ιδρύθηκε με συλλογική σύμβαση, αλλά συστήθηκε το έτος 1949 από δύο ασφαλιστικά ταμεία της Εθνικής Τράπεζας (το Ταμείο Αλληλοβοηθείας των Υπαλλήλων της ΕΤΕ και το Ταμείο Αλληλοβοηθείας Εισπρακτόρων και Κλητήρων ΕΤΕ), όπως προκύπτει από το πρακτικό συνεδρίασης 13/18.11.1949 του Γενικού Συμβουλίου της Εθνικής Τράπεζας, που ενέκρινε τον Κανονισμό λειτουργίας του Λογαριασμού ως μορφώματος αυτοδιοικούμενου (από Διαχειριστική Επιτροπή) έχοντας ιδίους πόρους, μεταξύ των οποίων (πέραν των εργοδοτικών εισφορών και των εισφορών των εργαζομένων) περιλαμβάνονται και «πρόσοδοι εκ δωρεάς» (άρθρο 5 παρ. 9 του κανονισμού), δηλαδή εκ συμβάσεως με δικαιοπρακτούντα (προφανώς) τον Λογαριασμό δια του εκπροσωπούντος αυτόν οργάνου (Διαχειριστική Επιτροπή). Έκτοτε ο Λογαριασμός λειτουργεί επί δεκαετίες έχοντας εύριθμο υπαλληλικό προσωπικό το οποίο μισθοδοτεί και πολυάριθμους συνταξιούχους, έχει δε αποκτήσει παντοειδή περιουσία στο όνομά του που περιλαμβάνει και σημαντικό πακέτο μετοχών της Εθνικής Τράπεζας, στις Γενικές Συνελεύσεις της οποίας συμμετέχει, ως εκ τούτου, κανονικά ως ένας εκ των μετόχων της. Συγκεντρώνει έτσι τα γνωρίσματα μιας διακριτής αυτοτελούς οντότητας, με «επωνυμία», αυτοδιοίκηση, ίδια περιουσία και νομική δράση σημαντική και πολυετή.

11. Με την απόφαση 2329/2008 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, που έκρινε επί αγωγής του «Λογαριασμού Επικούρησης Προσωπικού»¹⁷ της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, υιοθετήθηκε πλήρως η «λύση» της αποφάσεως 25/2008 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου στην υπόθεση του αντίστοιχου Ειδικού Λογαριασμού («Ταμείου») των υπαλλήλων της Εμπορικής Τράπεζας (παραπάνω παρ. 5). Συγκεκριμένα, το πρωτοδικείο αποφάνθηκε ότι η αγωγή «πρέπει να

16. Βλ. παραπάνω παρ. 10 και σημ. 3.

17. Ακολούθησε, επί αγωγής του ίδιου Ταμείου, η όμοια (στο ζήτημα που μας απασχολεί εδώ) απόφαση 423/2010 του ίδιου δικαστηρίου που εκδόθηκε αφού είχε στοιχειοθετηθεί τούτο το κείμενο.

απορριφθεί ως απαράδεκτη, δεδομένου ότι ασκήθηκε από ανύπαρκτο πρόσωπο, καθώς ο εν λόγω λογαριασμός δεν έχει νομική προσωπικότητα ούτε έχει τη δυνατότητα να παρίσταται στο δικαστήριο ως διάδικος σύμφωνα με το άρθρο 64 παρ. 3 ΚΠολΔ». Τούτο δε, εξάλλου, διότι η «συγκέντρωση περιουσίας σε ειδικό λογαριασμό για ορισμένο σκοπό (παροχή εφάπαξ βοηθημάτων κ.λπ.)» που συμφωνείται μεταξύ του εργοδότη και των εργαζομένων σε μια επιχείρηση και δεν έχει νομική προσωπικότητα, συνιστά μόρφωμα από αυτά που «δεν αποτελούν αστικές εταιρίες, ενώ δεν έχουν και ικανότητα να είναι διάδικα σύμφωνα με τη διάταξη 62 παρ. 2 ΚΠολΔ, αφού δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως εταιρίες χωρίς νομική προσωπικότητα και ενώσεις προσώπων που επιδιώκουν κάποιο σκοπό», όπως και στην περίπτωση του κρίσιμου Λογαριασμού, όπου «δεν πρόκειται περί ενώσεως προσώπων... αλλά πρόκειται μόνο για συγκέντρωση περιουσίας».

Αξιοπρόσεχτο είναι, ότι ενώ το πρωτοδικείο δέχεται πως «τέτοιους ειδικούς λογαριασμούς δεν τους αποκλείει η νομοθεσία μας, αλλά αντιθέτως τους προβλέπει ειδικώς στα πλαίσια ασφαλιστικών οργανισμών» (παραδοχή, αυτολεξί, και της ΟλομΑΠ 25/2008), δεν διαβλέπει εντούτοις αντιφατικότητα και ανακολουθία στην άρνηση της ικανότητας διαδίκου αυτών των μορφωμάτων από την ίδια έννομη τάξη που όχι μόνο δεν τα αποκλείει, αλλά και τα προβλέπει!

Διαφυγή από το (φαινομενικό) αδιέξοδο διανοίγεται μόνο με τον τρόπο που εκτίθεται αμέσως στη συνέχεια.

12. Υποστηρίζεται ότι υποκείμενα του δικαίου δεν είναι μόνο τα πρόσωπα, φυσικά ή νομικά, αλλά και τα «οιονεί»¹⁸ νομικά πρόσωπα, δηλαδή ορισμένες οντότητες (μη πρόσωπα) φορείς ικανότητας δικαίου¹⁹ περιορισμένης, προς εξυπηρέτηση του συγκεκριμένου εκάστοτε νομοθετικού σκοπού, τις οποίες η έννομη τάξη ενώ τις θέλει φορείς δικαιωμάτων - υποχρεώσεων και ενώ εμφανίζουν αυτές στοιχειώδη αυτοτέλεια και αυτονομία, εν τούτοις δεν τους προσδίδει νομική προσωπικότητα, ενίοτε μάλιστα την αρνείται ρητά²⁰.

Ο χαρακτηρισμός τέτοιων μορφωμάτων ως οιονεί νομικά πρόσωπα αποβλέπει

18. Για την ορολογία Κ. Παναγόπουλος, Οιονεί νομικά πρόσωπα, σε Liber Amicorum Φίλιππου Δωρή (Δίκαιο Νομικών Προσώπων) σελ. 631 = Digesta 2009 σελ. 11 επ.

19. Βλ. Κ. Μπέη [Καλαβρό - Σταματόπουλο] Δικονομία ιδιωτικών διαφορών 1999 σελ. 298-299. Φ. Δωρή, ΝοΒ 47 σελ. 229. Κ. Παναγόπουλο, Εισαγωγή στο δίκαιο και στο αστικό δίκαιο 1999 σελ. 78 παρ. Β 53.

20. Το αμοιβαίο κεφάλαιο ακίνητης περιουσίας συνιστά το πλέον ενδεικτικό, όσο και εξόχως χαρακτηριστικό, παράδειγμα τέτοιας οντότητας που ενώ κατά το νόμο (ν. 2778/99 άρθρο 6 παρ. 2, 10 και 11 και άρθρο 5 παρ. 3γ) είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και δη εμπραγμάτων (κυριότητας ή επικαρπίας ακινήτων), άρα είναι υποκείμενο (έχει ικανότητα) δικαίου, εντούτοις με ρητή νομοθετική διάταξη (ν. 2778/99 άρθρο 2.1α) στερείται νομικής προσωπικότητας. (Βλ. για το μόρφωμα αυτό Κ. Παναγόπουλο, Digesta 2009, σελ. 19-20).

στο να αποδώσει μια διαφορετική από τα παραδεδεγμένα κατανόηση των όρων «πρόσωπο» και «υποκείμενο του δικαίου», με τρόπο που να μην θεωρούνται πλέον αυτές οι έννοιες ταυτόσημες, αλλά στο ευρύτερο εννοιολογικό πλάτος της δεύτερης (υποκείμενα δικαίου) να εντάσσονται και ορισμένες οντότητες, *μη πρόσωπα*, με στοιχειώδη αυτοτέλεια, στις εξαιρετικές εκείνες περιπτώσεις που ο νομοθέτης τις ανάγει σε φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, άρα τους αναγνωρίζει έτσι ικανότητα δικαίου²¹ ή και ικανότητα νομικής δράσεως²².

Υπό το πρίσμα αυτής της προσεγγίσεως, που δεν ταυτίζει τις έννοιες πρόσωπο και υποκείμενο (ή ικανότητα) δικαίου, προσεκτικότερη ανάγνωση της διατάξεως του άρθρου 62 ΚΠολΔ αποκαλύπτει ότι *δεν γίνεται λόγος για νομική προσωπικότητα στο πρώτο της εδάφιο*, αλλά μόνο για ικανότητα να είναι κανείς υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων (ικανότητα δικαίου). Η αναφορά συνεπώς σε μορφώματα στερούμενα νομικής προσωπικότητας στο δεύτερο εδάφιο δεν φαίνεται να είναι δεδομένο, όπως θεωρείται ως τώρα από τους συγγραφείς και τη νομολογία, ότι σημαίνει αναγκαίως και σε κάθε περίπτωση οντότητες στερούμενες και ικανότητας δικαίου. Αντιθέτως, η ρύθμιση του άρθρου 62 ΚΠολΔ ορθά ερμηνευόμενη στο σύνολό της πρέπει να δεχθούμε ότι *απονέμει ικανότητα διαδίκου* τόσο σε οντότητες οι οποίες παρόλο που δεν έχουν (νομική) προσωπικότητα ούτε ικανότητα δικαίου, πάντως είναι ενώσεις προσώπων (εδ. α'), όσο και σε οντότητες που πάντως έχουν ικανότητα δικαίου, ακόμη και αν δεν είναι πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων (εδ. β'), δηλαδή και σε μορφώματα (ομάδα περιουσίας δίχως νομική προσωπικότητα), όπως το εδώ εξεταζόμενο Ταμείο - Ειδικός Λογαριασμός Επικουρικής Ασφαλίσεως.

Την παραδοχή αυτή ενισχύει η διαπίστωση, ότι ικανότητα διαδίκου στις στερούμενες νομικής προσωπικότητας ομάδες περιουσίας ρητά αναγνωρίζεται πλέον για τις υποθέσεις που υπάγονται στη δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων με το άρθρο 23 του κώδικα διοικητικής δικονομίας που ορίζει ότι: «Ικανότητα να είναι διάδικοι έχουν, εκτός από τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα, οι ενώσεις προσώπων καθώς και οι ομάδες περιουσίας». Δεν μπορεί λοιπόν η ελληνική έννομη τάξη ως εάν πάσχουσα από διχασμό προσωπικότητας²³, να θεωρεί ανύπαρκτα μεν τα μορφώματα σαν τα Ταμεία Επικουρικής Ασφαλίσεως, που μας απασχόλησαν εδώ, όταν αυτά ενάγουν ή ενάγονται ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, να θεωρεί όμως αυτά τα ίδια υπαρκτά, αν απευθύνονται σε διοικητικό

21. Περί αυτών βλ. Κ. Παναγόπουλο, Digesta 2009 σελ. 13.

22. Για τον όρο αυτό βλ. Καστήριση, Η κοινοπραξία (ικανότητα δικαίου και νομικής δράσεως), σε Digesta 2009 σελ. 27 επ. και ιδίως 39-41.

23. Χαρακτηριστική είναι η επισήμανση του Κ. Μπέη, π. σημ. 19: «μόνο διανοητικός ανάπηρη έννομη τάξη θα καθιέρωνε δικαιώματα και υποχρεώσεις για ορισμένα μορφώματα, τα οποία η ίδια δεν αναγνωρίζει ότι έχουν την ικανότητα να είναι υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων».

δικαστήριο. Η νομολογία επιβάλλεται, εφεξής, να αντιμετωπίζει το ζήτημα λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω επισημάνσεις²⁴ και να μην αρκείται στην απλή μνεία της (ατυχούς) απόφασεως 25/2008 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ο οποίος θα ήταν ευχής έργο να έχει την ευκαιρία επανεξετάσεως της θέσεώς του στο πλαίσιο παρεμφερούς υποθέσεως που τυχόν θα τον απασχολήσει στο μέλλον.

Digesta - Freelaw.gr

24. Καίρια η παρατήρηση του *I. Βούλγαρη*, Το δίκαιο ως θεσμός με απόλυτη αξία και ως ζωντανός οργανισμός, *Digesta 2* (1999-2000) σελ. 9: «δεν αρκεί μόνο να γνωρίζει ο νομικός το υπάρχον δίκαιο, αλλά πρέπει να αντιλαμβάνεται αν αυτό ανταποκρίνεται πλήρως στις ανάγκες της Κοινωνίας ή αν είναι ξεπερασμένο, ώστε να συμβάλλει με τα μέσα που διαθέτει στην προσαρμογή του στις νέες ανάγκες και συνθήκες είτε με τη θέσπιση νέων κανόνων είτε με την ερμηνεία των υπαρχόντων».